

De orgelmakerij

een portret van
Cornelis Hendrikus van Oosten

C. H. van Oosten en de orgelmakerij

Cornelis Hendrikus van Oosten is geboren op 4 december 1914. In 1939 trouwde hij met Adriana de Voogdt, eveneens geboren in 1914. Ze woonden in de Korfmakerstraat, Rotterdam in de wijk Delfshaven. Door het bombardement besloten ze te verhuizen naar Overschie. Kort daarna werd hun oude huis verwoest. Aan de Overschieseweg begon hij een orgelmakerij. Op 27 november 1987 overleed van Oosten op bijna 73-jarige leeftijd te Rotterdam.

Zijn vader was een niet onverdienstelijk organist en heeft 20 jaar de kerkdiensten begeleid op het orgel van de Gereformeerde Kerk te Overschie. Zijn zoon, Cornelis Hendrik hield meer van het binnenwerk en is dan ook timmerman van beroep. Later werkt hij tot 1956 bij de fa. Vermeulen, orgelmaaker te Rotterdam (-Overschie). In datzelfde jaar begint van Oosten zelf een orgelmakers-bedrijf. Hij heeft dan diverse orgels in onderhoud, restaureerde en maakte ook zelf nieuwe instrumenten zoals te Oostvoorne, Nieuwekerk a/d IJssel en te Zaltbommel. Hij heeft in 1969 een restauratie uitgevoerd aan een kabinetorgel van J. J. Vool dat opgeleverd werd in 1806. Het bevindt zich in het psychiatrisch centrum St. Joris in Delft. Daarna is dat instrument nog eens onder handen genomen door Flentrop in 1997 (orgelencyclopedie deel 4, 1790-1818 blz 178).

Het kabinetorgel in gerestaureerde staat.

Het bedrijf was gevestigd aan de Overschieseweg 47 te Rotterdam. Op het bedrijfsetiket staat nog zijn privé-adres, Grotewerfstraat 29a. Zijn zoon Jan Jacob van Oosten (nu pianostemmer

C. H. van Oosten

te Rotterdam) hielp gedurende zijn jeugd jaren zijn vader mee in de werkplaats, verder was het hoofdzakelijk een eenmansbedrijf. Veelal werd het pijpwerk betrokken van de orgelmakers Verschueren te Heythuysen. De register-combinaties moesten goed klinken en elke combinatie moest een eigen (specifieke) klank hebben. Hij stond dan ook een barokke klankkleur voor. Volgens zijn zoon werden de kastjes meestal met een lichte eiken kleur opgeleverd.

Hier van Oosten achter het klavier van zijn juist voltooide huisorgel. De register opschriften missen nog. Links naast het nieuwbouw orgel staat het kabinetorgel van Jan Jacob Vool uit 1806.

De eerste eigenaar

Het orgel waarmee we hier te maken hebben is gebouwd in tijden dat de orgelmaker het wat minder druk had, in de zogenaamde 'verloren uurtjes' of in bedrijfstermen 'stopwerk' genoemd, zodat wel zeker is dat van Oosten er een langere tijd over gedaan moet hebben. Na het gereed komen heeft de orgelmaker het orgel in de krant te koop gezet. Waarna hij het orgel verkocht aan W. J. Reijnders te Hierden, een klein plaatsje bij Harderwijk.

Reijnders bezat aan de Varenweg 17 een zetterij, die later is overgegaan in boekbinderij 'De Varenhof'.

Het orgel werd veel bespeeld door Reijnders, zijn vrouw maar ook de kinderen. Zij kregen op dit instrument hun orgellessen.

Volgens W. J. Reijnders jr. zit er in de C-pijp van de Praestant 2' een kras, wat veroorzaakt was toen hij als 8-jarige knaap door de huiskamer een voorwerp gooide wat per abuis tegen de grootste orgelpijp aankwam. De vervorming werd ongedaan gemaakt door de pijp met een aardappelschilmesje te behandelen, wat deze frontlinie tekende. Onderhoud werd met regelmaat gepleegd door de orgelmakers Hendriksen & Reitsma te Nunspeet; wat hoofzakelijk uit het reguliere stemwerk bestond.

Het orgel heeft tot ongeveer augustus 1987 te Hierden gestaan, toen het na een boedelscheiding een nieuwe plaats kreeg bij een schoonzoon van Reijnders te IJsselmuiden.

De signatuur zoals Van Oosten ze in de orgels plaatste, b.v. op het pedaal wellenbord. Het lettertype wisselde door de jaren heen iets. Volgens van Oosten moest het visitekaartje niet te klein zijn, want dan kon je het zomaar in je borstzakje weg stoppen.

De familie P. van Asselt, Baan 58 te IJsselmuiden heeft daarna het orgel overgenomen. Ze hebben het orgel bespeeld tot 13 juni 1994. Daarna moest instrument plaats maken voor een electronicum van de fa. Loonstra te Westergeest (Fr.) waarbij Van Asselt het pijporgel inruilde. Het Van Oosten orgel werd ook in deze periode onderhouden (alleen stemwerk) door de orgelmakers Hendriksen & Reitsma te Nunspeet.

Trektocht

De firma Loonstra heeft het orgel direkt doorverkocht aan één van zijn medewerkers dhr. P. Wiersma te Driessum, intonateur van elektronische instrumenten.

De heer Wiersma heeft het orgel verder niet bij iemand in onderhoud gehad. Van zowel van de zijde van Loonstra als van Wiersma is er verder niets veranderd aan de kast of binnenwerk; de kast was donker gebeitst. Het orgel heeft tot 1998 in Driessum gestaan, want hierna ging het instrument naar de fam. R. V. Goris te Kollumerzwaag. Het orgel had hij in onderhoud bij T. Reitsma te Broeksterwoude. Reitsma heeft de bas-kant van het orgel iets zachter geïntoneerd, zonder iets van de opsneden af te halen. Daarbij is de stemming gewijzigd in Werckmeister I. Incidenteel heeft hij een aantal pijpen uitgedrukt i.v.m. slecht vervoer. Ook heeft hij aan Goris een spanbalg geadviseerd, dat is toen niet doorgegaan.

Levensloop van het Orgel

1969

C. H. van Oosten, Rotterdam

1969 - 1987

W. J. Reijnders, Hierden

1987 - 1994

P. van Asselt, IJsselmuiden

1994 - 1998

P. Wiersma, Driessum

1998 - 2002

R. V. Goris, Kollumerzwaag

2002 - heden

M. te Velde, Hattem

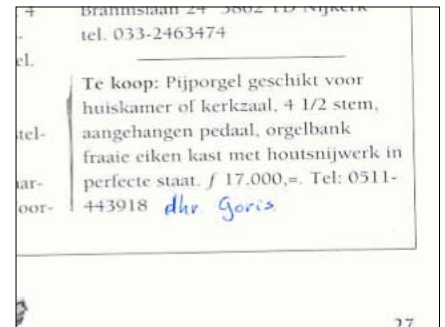
Van Kollumerzwaag tot heden

In het januari nummer (jaargang 2002) van het maandblad 'De Orgelvriend' wordt het instrument van de familie Goris te koop aangeboden. Door M. Wimmenhove te Hoogeveen is de dhr. M. te Velde op deze advertentie geattendeerd. Hij reageerde daar direct positief op. Meteen werd er een afspraak gemaakt om op 5 januari bij de fam. Goris te Kollumerzwaag om het instrument te bekijken.

Kort na dit bezoek is besloten het orgel te kopen en het meteen een grote onderhoudsbeurt te laten geven en enkele wijzigingen aan te laten brengen. Het huisorgel is 9 februari opgehaald. Gelijk na de rit van Kollumerzwaag naar Hoogeveen is in de werkplaats begonnen om het orgel te inventariseren. Er vindt een grondig onderzoek plaats en daarna worden de nodige zaken vastgelegd, zoals de metingen van de pijpen, de aanleg van het mechaniek en de

exacte ligging van de windlade. Hierna wordt de gehele windlade gedemonteerd tot op de cancellen.

Er worden voorbereidingen getroffen om alle delen weer stabiel en ordelijk te kunnen herplaatsen. Voornamelijk in de onderkast moet er ruimte gemaakt worden voor een schuin opgaande spaanbalg van 415x 900 mm welke het orgel een stabiele en tegelijk een levendige wind geeft.

De advertentie in De Orgelvriend.

Bij de renovatie van 2002

Het orgel is met een blank eiken kast opgeleverd. Volgens de zoon van de orgelmaker heeft W. J. Reijnders met Van Oosten gebeld over het beitsen van de kas, maar de orgelmaker voelde daar niet veel voor, hij vond dat maar jammer. Reijnders heeft toen de plaatselijke schilder opdracht gegeven om de kas van een donkerbruine beits voorzien.

Met de jongste renovatie is de kas in zijn geheel gedemonteerd en van deze beits ontdaan, het geheel geschuurd en in de lijnolie (standolie) gezet. Op cruciale punten is de kas inwendig gestabiliseerd en is er voor de windlade en de spaanbalg een nieuwe draagconstructie aangebracht.

Tevens is de middentoren met 7cm verhoogd; de oude deling wordt afgedekt door een klein lijstje, waardoor erboven een 'fries' ontstaat.

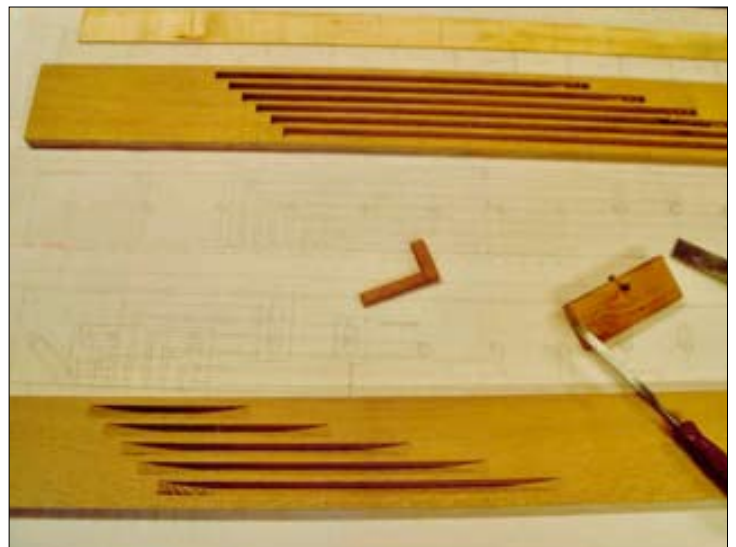
De windlade

Na demontage bleek de windlade zover te zijn doorgezakt, dat een volledig herstel nodig zou zijn. Ook bleek dat er nog al wat sponsels (vulstukken in de windlade) gescheurd waren; deze zijn vervangen door nieuwe exemplaren van goed kwartiers eikenhout. Om in de toekomst doorzakking te voorkomen is aan de onderzijde een 'trekker' van 8 mm eikenhout gelijmd. De hoekverbindingen van de windlade bleken in uitstekende staat en ook waren alle

scheien (tussenverbindingen) en de middenstijl in goede staat. De doorvoer van de abstracten door de plank van de windkas (pulpetenplank) lekte op bijna alle punten. Hiervoor in de plaats zijn lederen pulpeten aangebracht, welke een optimale winddichtheid garanderen.

Omdat de grootste acht doorvoergaten van de zwaarste stem van het orgel (Holpijp 8') te weinig lucht doorlieten, zijn deze door toepassing van sleufgaten nagenoeg van doorsnede verdubbeld. Hiervoor moest een geheel nieuwe (lucht-) vervoersplank gemaakt worden.

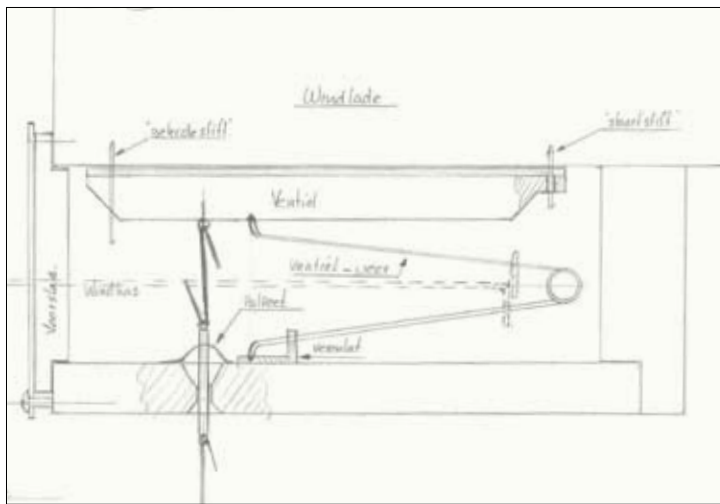
De vervoersplank van de Holpijp 8' in voorbereiding.

De slepen waren ter plaatse van de registerarmen uitgesleten en moesten derhalve vervangen worden door goed kwartiers esdoorn, met aan de uiteinden verdikkingsklossen om duurzaamheid te waarborgen. Ze zijn uitgeschraapt tot op 0,02 mm dikte. Ook de onderzijden van de pijpenstokken zijn opnieuw gevlakt en voorzien van grafiet; aan de zijde van de windlade zijn nieuwe lederen ringen aangebracht.

De ventielopeningen zijn voorzien van 0,3 mm dik papier voor de zuivere afdichting van de ventielen. De ventielen zijn gevlakt en voorzien van goed schapenleer. Vanwege de onregelmatigheid en de door de jaren heen vervormde ventielveren zijn deze alle vernieuwd van verenhard koper.

De pijpenstokken van de Scherp II (bas en discant) zijn in verband met een registerwijziging vervangen door nieuwe; in de bas een Quint $1\frac{1}{3}'$ en in de discant een Praestant $4'$. Door deze dispositiewijziging moest ook het rooster, waar de pijpen in staan, aangepast worden. En voor het plaatsen van de houten pijpen van de Holpijp $8'$ waren 10 vierkante gaten nodig. De windlade rust nu op een nieuw gemaakt juk in de kast. Aan de zijkanten van de lade zijn nieuwe registerwel-dragers aangebracht. De gaten voor de registerwellen zijn voorzien van grafiet.

Doorsnede van de windkas

Windvoorziening

De bestaande windvoorziening voorzag de windlade van twee zijden met wind. Tussen de bas- en diskant was een schotje geplaatst om zo het windverbruik van de baspijpen in de diskant zo min mogelijk te beïnvloeden. Elk windkanaal had een eigen reguleer- of schokbalg, welke op druk werden gehouden door stalen bladveren. Dit resulteerde in een wel zeer starre orgelwind, zonder enige souplesse. De orgelwind stond niet direct in

contact met de bron (windmachine/schokbalg), omdat de in de schokbalg gemonteerde windventielen dit beletten. Met de renovatie is gekozen voor een nieuwe spaan- of keilbalg met een bijbehorende regulatorkast.

Er is nu één windkanaal aan de rechterzijde van de windlade aangebracht (140x45mm inw.) van kwartiers eikenhout. Ook de nieuwe spaanbalg is geheel vervaardigd van eikenhout, waarvan het onder- en bovenblad d.m.v. 14 vlastouwen aan elkaar zijn gehecht (scharnier). Door deze voorziening heeft het orgel een soepele en levendige wind gekregen, zodat tijdens het orgelspelen het ademende effect goed waarneembaar is. De winddruk is op 50 mm waterkolom gezet; voor de renovatie is ongeveer 55mm waterkolom gemeten.

Het hechten van de balgbladen.

Mechanieken

De toets-tractuur is als een balansklavier uitgevoerd, dwz. dat de toets in het midden van zijn lengte kantelt, terwijl er nog een tweede 'blind' klavier onder ligt, welke in de breedte naar achteren toe uitwaaiert, om zo toets en ventiel te overbruggen. Al deze delen zijn gehandhaafd.

De register-tractuur is eenvoudig en doeltreffend van opbouw en is bij de renovatie weer goed lopend gemaakt. Alle glijdende delen zijn voorzien van kaarsvet.

Pijpwerk

De dispositie was voor de renovatie:

Bas:		Discant:	
Holpijp	8'	Holpijp	8'
Roerfluit	4'	Roerfluit	4'
Praestant	2'	Praestant	2'
Scherp	2st	Quint	$1\frac{1}{3}'$
Wind		Scherp	2st

Volgens de zoon van de bouwer werd het pijpwerk van dit orgel waarschijnlijk betrokken Van Schreuder en v.d. Weerd, pijpenmakerij te Amsterdam. Het is van een goede kwaliteit. Wel heeft het door een vroegere herintonatie sporen van opsnede-verhoging achtergelaten, maar door een goede balans aan te brengen in luchttoevoer, kernspleet en kernstand is getracht weer een frisse toon te laten horen.

De Scherp 2 sterk werd voor de huiskamer als minder geschikt ervaren, daar er al twee 'kleine' registers gedisponeerd waren nl. de Praestant 2' en de Quint 1^{1/3}'. Het zou logisch zijn om de Quint in de bas door te zetten en in de plaats van de Scherp een andere stem te plaatsen. Er is daar voor een Praestant 4' gekozen, deels met gebruikmaking van het pijpwerk van de Scherp. Zo is de klankopbouw evenwichtiger en het plenum minder fel, zonder dat het de pittigheid verliest.

Omdat de grote pijpen van de Holpijp in de bas verhoudingsgewijs veel wind vroegen voor dit toch relatieve kleine orgel heeft men gekozen om metalen pijpen te vervangen. De nieuwe pijpen zijn gemaakt van geselecteerd kwartiers eikenhout, voorzien van eiken stoppen en kernen en heeft voorstellen van appelhout.

De houten bas van de Holpijp op zijn plaats.

De dispositie is na de renovatie:

Bas:		Discant:	
Holpijp	8'	Holpijp	8'
Roerfluit	4'	Roerfluit	4'
Praestant	2'	Praestant	2'
Quint	1 ^{1/3} '	Quint	1 ^{1/3} '
Wind		Praestant	4'

Het pedaal is aangehangen.

Gelijkzwevend gestemd, a= 440 Hz.

Gevoel voor esthetische verhoudingen was de orgelmaker niet vreemd, de kast is mooi slank van vorm; ondanks de geringe breedte past het pijpwerk goed in het kastje.

Met de middelen en de kennis van toen heeft deze kleine orgelmaker qua opzet een gezond instrument gebouwd; het heeft nogal te lijden gehad door een aantal onoordeelkundige handelingen, zoals het verhogen van de opsnedes van de fluiten. De voorkeur van Van Oosten ging ook uit naar een baroktoon. De opsnede werd laag gehouden waardoor er een duidelijke toon ontstaat. Tijdens de jongste herintonatie is geprobeerd weer een duidelijke aanspraak met een matig aanwezige voorlopertoon (spuck) terug te krijgen, gebaseerd op de gedachtegang uit de bouwtijd van het orgel.

Het huisorgel is weer in goede conditie, zodat het tot in lengte van jaren met een goede, gezonde orgelklank kan functioneren voor studie en tot inspiratie van de bespeler.

Marinus Wimmenhove,
Hoogeveen, augustus 2003.

C.H. van Oosten - 1969 | renovatie 2002 - M. Wimmenhove